

TARİH VE TOPLUM **KÖY ve KENT**

(Yerleşme Sosyolojisine Başlangıç)
Fügen BERKAY (2009), Ekin Basın Yayın Dağıtım.; BURSA;
ISBN: 978-605-4301-02-7
X+117 SAYFA

Tülay UĞUZMAN*

Fügen Berkay'ın TARİH VE TOPLUM KÖY ve KENT (Yerleşme Sosyolojisine Başlangıç) isimli çalışması; "Önsöz", "Kısaltmalar" ve "İçindekiler" kısımlarından sonra "Giriş" Bölümü ile başlamakta, "Tarihi Bir Boyutta Köy-Şehir İlişkilerinin Genel Görünümü" başlıklı Bölüm I ve Türkiye'de "Köy Şehir İlişkilerinin Tarihi ve Yakın Dönemler" başlıklı Bölüm II ile devam etmektedir. "Bazı Sonuçlar Ya da Sonuç Yerine" isimli kısım la noktalanmakta olan kitap, geniş ve doyurucu bir bibliyografya ile tamamlanmaktadır. Kitapta konuyla ilgili bulunan otuz adet siyah-beyaz fotoğraf ile Türkiye İstatistik Yıllığı'ndan alınan iki tablo yer almaktadır.

Her ülke ve toplumda farklı faaliyet ve fonksiyonlarından ötürü köyler ile şehirlerin birbirleri için vazgeçilmez alanlar olduğunu ve bu nedenle bunları birbirlerinden soyutlayarak düşünmek yerine belli bir tarihî, ekonomik, sosyal ve kültürel bağlantılar ağı içinde ele alarak değerlendirmek gerektiğini belirten Fügen Berkay, çalışmasının birinci bölümünde köy ve şehir yerleşmelerinin Sanayi Devrimi'ni de kapsayan tarihi ve sosyal bir boyut içinde nasıl ortaya çıktıklarını ve hangi görünümlere büründüklerini göstermeye çalışmıştır. İkinci bölümde ise en eski yerleşme bölgelerinden biri olan Anadolu toprakları üzerinde "köy" ve "şehir" yerleşim ve ilişkileri, genel bir bakışla Anadolu'nun Türkleşmesi, Selçuklu ve Osmanlı üzerinden izlenmeye çalışılmıştır. Bu arada Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana Türkiye'deki köy-şehir ilişkileri de konunun güncel önemi göz önüne alınarak ihmal edilmeden ele alınmıştır.

*Prof. Dr., Başkent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
İletişim: tuguzman@baskent.edu.tr

Çalışmanın bütününde, “İnsan ve İnsanın Tabiat Karşısındaki Donatımsızlığı”, “Sosyal Bir Varlık Olarak İnsan”, “İnsan ve Dil”, “İnsanı Konu Alan Bazı Bilim Dalları”, “Konusunun Özelliği ve Başka Bilim Dalları ile İlgisi Bakımından Sosyoloji” ve “Ülkemizde Sosyoloji” konularında da bilgiler yer almaktadır.

Büyük bir birikime dayalı olarak ve çok emek verilerek hazırlanmış olduğu açıkça görülen çalışmada Prof. Dr. Fügen BERKAY; “Tarihi Bir Boyutta Köy-Şehir İlişkilerinin Genel Görünümü” başlıklı Birinci Bölüm’de, köyü, şehri, şehir ve köy ilişkilerini tarihsel bir perspektif ve sosyolojik bir bakış açısı ile ele almakta, Roma, Amsterdam, Prag yakınlarındaki Cesky Krumlov ve yenedünyanın simgesi olarak nitelediği New York şehri ile ilgili bilgi ve değerlendirmelere yer vermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, “Küçük Asya”, “Küçük Asya’da İlk Yerleşmeler”, “Küçük Asya’da Egemen Çeşitli Siyasi Birlikler”, “Bizans Döneminde Küçük Asya’da Köy ve Şehir”, “Anadolu’nun Türkleşmesi ve Selçuklu Dönemi Sürecinde Köy ve Şehir”, “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Köy ve Şehir/Köylü-Toprak İlişkileri”, “Osmanlı Sisteminde Bozulmaya Başlayan Yapı İçinde Köylü”, “Cumhuriyet Döneminde Köy ve Şehir”, “Türkiye’de Nüfus Artışı, Azalan Toprak ve Şehirleşme”, “Ülkemizde Yol ve Kitle İletişim Araçlarının Köy-Şehir İlişkilerine Getirdiği Psiko-Sosyal Boyut”, “Köy-Şehir İlişki ve Dengelerini Düzenlemede Kır Potansiyelinden Yararlanma Gereği”, “Anadolu’da Kırsal Nüfusun Yerleşim Görünümü”, “Türkiye’de Şehir, Kasaba ve Köy”, “Ülkemizde İlk On Nüfus Sayımı Çerçevesinde Nüfus Artış Oranları”, “1980 Yılına Kadar Tarım Alanında Faal Nüfus ve Üretimin Köy-Şehir Nüfus İlişkileri Doğrultusundaki Görünümü”, “Bir Karşılaştırma: 1920’ler ve Cumhuriyet’in İlk Yirmi Yılı” gibi alt başlıklar altında çok değerli bilgiler sergilenmektedir.

Çalışmanın sonunda yer verilen, “Bazı Sonuçlar ya da Sonuç Yerine” başlığı altında Prof. Dr. Berkay, kitabı boyunca işlediği konuları özetleyip toparlayarak Türkiye bakımından belirlemeyi denediği köy-şehir ilişkiler modelini, tarihi ve güncel boyutta başka toplumlardan farklı kılan yanları ile vermektedir. Bu kısımda bütün toplumsal yapı ve sistemlerde köyün ve şehrin hem içinde buldukları toplumların ve ekonomik sistemlerin hem de birbirlerinin vazgeçilmez farklı faaliyet alanları olduğunu, bunların farklı faaliyetleri işaret ederken aynı zamanda nüfusun çokluğu ve yoğunluğu,

işbölümü, gelenek ve göreneklerin çeşitliliği, sosyal dinamizmin yatay ve dikey boyutta temposunun azlığı ve çokluğu gibi farklılıkları da içerdiğini söz konusu etmektedir.

Eserin Sonuç kısmında ilkel olsun gelişmiş olsun her toplumun kendi iç dinamiklerinin ve boyutlarının olduğu, bunların sosyolojinin özel dal ve kollarında ve diğer bilimlerin verilerinden de yararlanılarak yapılacak çalışma ve analizlerle dile getirildiği söylenmekte, köy ve şehir sosyolojisinin önemi yeniden vurgulanmaktadır.

Yazar eserinin Sonuç kısmında ayrıca Türk toplumunda gerek Anadolu Selçuklu Devleti gerekse Osmanlı İmparatorluğu döneminde toprak aristokrasisine dayanan ve kapalı bir zirai bünye ve sosyal ilişkiler ifade eden bir feodalizm düzeninin yaşanmamış olduğunu, aksine 16. Yüzyılda başlayan yapısal bozulmalara kadar toprak-insan ilişkileri ve bunun köy-şehir ilişkilerine yansıyan boyutunun, toprağa ilişkin özel bir siyasal ve ekonomik yapılanma ile düzenlenmiş bulunduğunu söylemektedir. İmparatorluğun değişen dış şartlar ve dünya sosyal ekonomik dengesi sürecine bağlı olarak sarsılan iç yapısının, özellikle köyü ve köylüyü derinden etkilediğini, hatta bugünkü büyük ölçüde dağınık ve küçük üniteli köy yerleşmelerinin de nedeni olduğunu belirten Prof. Dr. Berkay; köylerden şehirlere akın ve buna bağlı olarak bozulan demografik dengeyi de Sanayi Devrimi'nin çekim gücü ile değil, bozulan toprak-insan ilişkileri dengesinin sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu sarsıntının sonuçlarının zaman içindeki uzantılarının da günümüze kadar ulaştığının, bozulan toprak-insan ilişkilerinin itici rol oynadığı bir şehirleşmenin ve köy şehir ilişkisinin, mutlaka bir yeniden düşünme ve düzenlemeyi gerektirdiği belirtilen bu kısımda, yazarın bazı önerileri de yer almaktadır.

Bu önerilerden ilki; genellikle Türkiye'nin belli yörelerinde odaklaşan sanayi faaliyetinin, zirai alanda tahıl ve sanayi bitkileri değerlendirmesi yönünde orta ve küçük büyüklüklerdeki işletmelere kaydırılarak kırsal alana yayılmasıdır. Bu tür bir uygulamanın hem iç tüketim ve ihracat için yeni bir kaynak yaratacağını hem de yeni iş alanları açarak sağlıklı bir hareketlilik içindeki nüfusu, yerinde dengeleyecek olduğunu belirten Prof. Dr. Berkay, bu atılımın kendiliğinden yeni tarım alanlarının açılmasını da sağlayacağı görüşündedir.

Böyle bir düzenlemenin, entegre olamayan bir nüfusla sağlıklı bir şehirleşmeden çok köyleşme doğrultusunda büyüyen şehirlerin tekrar dengeli birimler olmasının yolunu açabilecek, ikinci bir adım olacağı da kitapta ileri sürülen bir diğer görüştür.

Kitabın Sonuç kısmında ayrıca, büyük şehirler dışında yaygınlaşacak bir küçük işletmeler sanayi ağının, şimdiki halde köy ve şehir arasında bulunan ve her ikisinin de fonksiyonlarını bünyesinde barındıran kasabaların birçoğunun yeni merkezler olmasının yolunu açacağı ve böyle merkezlerin gelişmesinin, genel ekonomik ve sosyal dengenin yapı taşlarını sağlayabileceğine de işaret edilmektedir.

Son bir adımın ise tarım faaliyetleri ile geçinen faal iktisadi nüfus kesiminin, çok planlı ve uzun vadede kararlı bir sosyal güvenlik şemsiyesi altında toplanması olduğunun söylendiği kitapta; bu tür bir uygulamanın, geleceği güvence altına almak ve ücretsiz olarak ailelerin ekonomik faaliyetlerine katılmak üzere çok sayıda çocuk dünyaya getirmek gibi geleneksel uygulamaları da ortadan kaldırarak, daha çağdaş bir bilince uzanan yolu da açabileceği söylenmektedir.

Uzun bir tarihi süreçte yaşanan köy ve kent yerleşmelerinin sosyolojik değerlendirmelerinin yapıldığı bu çalışma, konuya ilgi duyan herkes için son derece önemli bilgiler ve yorumlamalar içerdiği gibi, sosyoloji öğrencilerinin hem sosyolojik bakış açısını kazanmalarında, hem de yerleşme sosyolojisi, köy-kent sosyolojisi alanlarındaki bilgi birikimlerine önemli katkılar sağlamalarında çok yararlı olabilecek birinci elden bir kaynaktır.